

Источники и литература

1. Андрух С.И. Моги́льник Мамай-Гора / С.И. Андрух, Г.Н. Тоцев. – Кн.1. – Запорожье, 1988.
2. Андрух С.И. Моги́льник Мамай-Гора / С.И. Андрух. – Кн. II. – Запорожье, 2000.
3. Андрух С.И. Моги́льник Мамай-Гора / С.И. Андрух, Г.Н. Тоцев. – Кн.III. – Запорожье, 2004.
4. Андрух С.И. Моги́льник Мамай-Гора / С.И. Андрух, Г.Н. Тоцев. – Кн.IV. – Запорожье, 2009.
5. Тоцев Г. Н. О методике раскопок крупных моги́льников степной зоны / Г. Н. Тоцев // Северо-Восточное Приазовье в системе евразийских древностей (энеолит-бронзовый век). Материалы международной конференции. – Донецк, 1996. – Ч.2. – С.91-92.
6. Ляшко С. Н., Балковский курган / С. Н. Ляшко, В. В. Отроченко // Новые памятники ямной культуры степной зоны Украины. – К., Наукова думка, 1988. – С. 40-63.
7. Андрух С.И. Великознаменские курганы (№ 14-15). / С.И. Андрух., Г.Н. Тоцев, Г.И. Шахров – Запорожье, 1995. – 92 с.
8. Комарцова А. Ногайські поховальні пам'ятки на території сучасної Запорізької області / А. Комарцова // Середньовічні старожитності Центрально-Східної Європи. Матеріали VII міжнародної студентської наукової археологічної конференції. – 2008, Чернігів. – С. 109-110.
9. Чхаидзе В.Н. Погребения ногайцев в Восточном Приазовье и их степные параллели / В.Н. Чхаидзе // Проблемы археологии Подніпров'я. – Дніпропетровськ, вид-во ДНУ. – 2012. – С.49-58.
10. Добролюбский А.О. Кочевники Северо-Западного Причерноморья в эпоху средневековья / А.О. Добролюбский. – К., 1986. – 142 с.
11. Бачинский А.Д. Буджакская орда в XVI-XVII вв. (историко-археологический очерк) / А.Д. Бачинский, А.О. Добролюбский // Социально-экономическая и политическая история Молдавии периода феодализма. – Кишинев: Штиинца. – 1988. - С. 82-94.
12. Добролюбский А. О. Погребальные памятники Буджакской орды / А. О. Добролюбский, Л. В. Субботин, С. П. Сегеда. // Средневековые памятники Днестровско-Прутского междуречья. – Кишинев: Штиинца, 1988. – С. 131–144.
13. Тоцев А. О датировке ногайских погребальных памятников Нижнего Поднепровья / А Тоцев // Sesiunea științifică a muzeului național de istorie a Moldovei (ediția a XXIV-a) – Program. Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2014. – С.38-39.

Тоцев А. Г. Похоронні конструкції ногайців пам'ятника Мамай-Гора на території Подніпров'я

У статті розглядаються конструкції поховальних споруд ногайців моги́льника Мамай-Гора. У ході досліджень у виявлено 98 комплексів. Системи в їх розташуванні не відзначається. Розглядаються основні типи ям: ями простої форми (овальні і прямокутні), ями з заплечиками або уступом, ями з підбоями. Також попередньо можна зробити висновок, що найбільш стійким і поширеним типом поховальних конструкцій є моги́ли з підбоям, які фіксуються протягом усієї історії ногайців.

Ключові слова: ногайці, поховання, конструкції, поховальний обряд

Toschev A. G. Burial constructions of nogayzy of monument Mamay Gora on territory of the Dnieper river region

In the article constructions of burial structures of nogayzy of burial mound Mamay Gora are examined. During exploration 98 complexes have been revealed. On system in their location is registered the basic types of pits are examined: pits of simple shape (oval or rectangular ones), pits with ledge, pits with undercut. The conclusion can be made preliminary, that the steadiest and widespread type of burial constructions was pits with undercut, which are recorded during all history of nogayzy.

Keywords: nogayzy, burial constructions, funeral rite, burial mound Mamay Gora.

УДК 902.01"632.5"(477):903.63

I. В. Піструіл

ПАМ'ЯТКИ ЕПІГРАВЕТУ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я (ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)

В статті розглядаються проблеми інтерпретації археологічного матеріалу на прикладі епіграветських пам'яток степів Північно-Західного Причорномор'я максимуму останнього зледеніння. В колекціях досліджених епіграветських стоянок регіону - Анетівка 2 та Велика Акаржа, за допомогою типологічного методу, виділяються так звані «епіоріньякські елементи». Ця ситуація часто пояснюється «культурними контактами», а іноді і сезонністю поселень. На сучасному рівні розвитку науки присутність різних «інокультурних» домішок повинна доводитися аналізом не тільки крем'яного інвентаря, але і аналізом культурного шару стоянок.

Ключові слова: Північно-Західне Причорномор'я, верхній палеоліт, епіоріньяк, епігравет, Анетівка 2, Велика Акаржа.

За час вивчення кам'яного степів Північно-Західного Причорномор'я було відкрито велику кількість пам'яток [напр.: 1; та ін.]. Накопичені матеріали широко використовуються для культурно-історичної і соціально-економічної реконструкції життя стародавніх колективів людей. Деякі стоянки частково або повністю досліджені, але значна їх кількість репрезентована тільки підйомним матеріалом, що утрудняє їх хронологічну та індустриальну інтерпретацію. С роль при цьому грає і відмінність концептуальних підходів дослідників до матеріалу, що вивчається. К цього, ми маємо різний ступінь вивченості окремих епох кам'яного даної території. Переважна більшість пам'яток віднесена або до верхнього палеоліту, або до мезоліту, які також вивчені у край нерівномірно. Так, стоянки першої половини верхнього палеоліту,

фінального палеоліту і раннього мезоліту, або представлені підйомними матеріалами, і їх хронологія та індустриальна приналежність неоднозначно інтерпретується дослідниками.

До періоду максимуму останнього зледеніння відносяться більшість досліджених пам'яток верхнього палеоліту. Отримані матеріали залучаються для розробки загальних хронологічних схем кам'яного регіону, виділяються окремі археологічні культури та розглядається їх походження і розвиток в часі. При цьому простежуються два підходи до інтерпретації археологічного матеріалу при техніко-типологічній класифікації колекцій: 1) пам'ятки відносяться до відомих індустрій верхнього палеоліту загальноєвропейського контексту (напр.: Ю.Е. Демиденко, Л.Л. Залізняка, А.А. Кротова) [2]; 2) виділяються окремі місцеві археологічні культури, які іноді прив'язуються до загальноєвропейських індустрій (акаржанська, анетівська, середньобугська і так далі) [3]. Причому, ніхто з дослідників принципово не заперечує присутності в період максимального зледеніння на даній території двох індустрій загальноєвропейського масштабу – епігравет і епіориньяк, проте вони по-різному бачать їх походження і подальший розвиток. Особливо яскраво це виявляється при виділенні окремих археологічних культур регіону, коли різноіндустріальні пам'ятки об'єднуються в одну археологічну культуру, або одні і ті ж самі пам'ятки різними дослідниками включаються в різні культури зі своїм генезисом і подальшим розвитком, іноді при одних і тих же назвах культур, виділених за різними критеріями, що вносить ще більший розбід і сум'яття до розуміння культурно-історичного процесу регіону.

Аналізу даних концепцій вже можна присвятити окреме монографічне дослідження, тому зупинимося на епіграветському епізоді максимуму останнього зледеніння Північно-Західного Причорномор'я. Для пам'яток епігравету характерна призматична техніка первинного розщеплювання. Серед виробів з вторинною обробкою переважають мікропластини і мікрівістря з притупленим краєм – крута ретуш «знімає» практично до середини край заготовки. Скребачки – кінцеві на пластинах або їх перетинах (високі форми відсутні), їх менше, ніж різців (серед яких переважають ретушні). До даного часу відносяться дві пам'ятки, на яких проведені стаціонарні дослідження, – Велика Акаржа в Нижньому Подністров'ї і Анетівка 2 – у степовому Побужжі.

Стоянка Велика Акаржа знаходиться на правому березі р. Аккаржа в 1,5 км. на південний схід від с. Великодолінське (Біляївський р-н Одеської обл.). Пам'ятка відкрита В.І. Красковським в 1955 р. Перші дослідження на ній провів П.І. Борисковський в 1959 і 1961 рр. [4]. Ним було досліджено 130 м² площі стоянки, де було виявлено близько 19000 кременевих виробів. Техніка первинного розщеплювання – призматична. Серед виробів з вторинною обробкою переважають мікропластини і мікрівістря з притупленим краєм (близько половини всіх виробів). Скребачок (кінцевих) трохи менше, ніж різців (серед них переважають ретушні). Матеріали пам'ятки (як частково розкопаної і достатньо відомої на той час) послужили підставою для виділення акаржанської культури [5, с.220]. В цілому, отриманий в ході розкопок П.І. Борисковським матеріал відноситься до епігравету (без сторонніх інокультурних домішок).

У 1988-1993 рр. дослідження на пам'ятці продовжив І.В. Сапожников. За цей час було розкопано більше 300 м² площі стоянки, де було виділено чотири окремі господарчо-побутові комплекси та виявлено більше 30000 кременевих виробів [6, с.15, 132]. Аналіз проведеного В.Ф. Петрунем геологічного дослідження на стоянці [7], а також отримані дати (19200±200 Кі-11307; 19055±200 Кі-11340; 18760±210 Кі-11306) [8, табл.4] дозволили дослідникам передатувати вік стоянки максимумом останнього зледеніння. Отриманий в ході розкопок 1988-1993 рр. кременевий матеріал, в цілому, характеризується як епіграветський, проте «немногочисленные, но выразительные формы и типы орудий, которые можно охарактеризовать как ориньякоидные», дали підставу виділити І.В. Сапожникову новий тип індустрії - «граветоїдно-ориньякоїдні індустрії» або т.з. «ориньякоїдний епігравет» [9, с.228, 230]. Таке визначення пам'ятки зустріло серйозні заперечення у ряду дослідників, які визначили «ориньякоїдні форми» Великої Акаржі як епіориньякську домішку [10].

Пізньопалеолітичне поселення мисливців на бізона Анетівка 2 виявлене в 1978 р. і систематично досліджується вже більше 30 років Причорноморською експедицією під керівництвом В.Н. Станко (1978-2007 рр.) і І.В. Піструїла (2008-2011 рр.). Результати досліджень добре представлені в археологічній літературі [11]. Поселення розташоване на мису правого берега річки Бакшали, притоки Південного Буга, на південно-західній околиці села Анетівка Доманівського району Миколаївської області. За час розкопок було вивчено близько 1500 м² площі пам'ятника і знайдено більше 1,5 млн. кременевих виробів і близько 0,5 млн. уламків кісток тварин [12, с.131]. Серед фауністичних залишків близько 98% всіх кісткових визначних залишків складають кістки бізона [13, с.129]. Вік пам'ятки визначається 18-19 тис. років, що відповідає максимуму останнього зледеніння (радіовуглецеві дати: 18040 ± 150 ЛЕ 2424; 19088 ± 980 ЛЕ 4610; 19170 ± 120 ЛЕ 2947) [14].

Виробничий комплекс Анетівки 2 характеризується наявністю повного циклу розщеплювання кременя: від розколюваних гальок і нуклеусів до готових знарядь праці. Це типово епіграветський комплекс. Серед виробів з вторинною обробкою абсолютно переважають мікропластини і мікрівістря з притупленим краєм. Друга за чисельністю група виробів – різці, серед яких переважають ретушні. Скребачки – кінцеві, виготовлені переважно на пластинах, більш ніж в 10 разів поступаються за чисельністю різцям. Також в колекції присутні вістря на пластинах та відщепи, проколки, долотовидні вироби та ін. Великою серією представлені вироби з кістки і рогу. Наявність ориньякоїдних елементів (високої форми, специфічних мікрівістер сагайдаксько-муралівського типу та ін.) дозволила С.П. Смольяніновій і В.Н. Станко виділити окрему археологічну культуру – анетівську (Анетівка 1, Анетівка 2, Володимирівка (6-4 шари) та інші пам'ятки), яка на різних етапах свого розвитку контактувала з племенами ориньякського кола [15]. За наявністю цих же «ориньякоїдних елементів» І.В. Сапожников відніс індустрію Анетівки 2 до виділеного ним «ориньякоїдного епігравету» [16, с. 230]. Є і альтернативна точка зору на анетівську культуру. Н.П.

Оленковський під анетівською епіграветською культурою розуміє культуру, що «базується виключно на індустрії стоянки Анетівка 2, безпосередню базу для утворення якої необхідно було шукати, найімовірніше, в Українському Прикарпатті» [17, с. 190]. Проте, проведений типологічний аналіз різців стоянок Анетівка 2 і Велика Акаржа [18] показав практично їх повну типологічну і статистичну ідентичність, ці різці за деякими специфічними особливостями відрізняються від різців епіоріньякських пам'яток регіону. Решта виробів з вторинною обробкою цих пам'яток (перш за все, мікропластини з притупленим краєм і скребачки) демонструє велику схожість між собою, з одного боку, і достатньо великі відмінності від мікроінвентарю та скребачок епіоріньякських пам'яток регіону, з іншого боку.

У зв'язку з цим, постає питання про присутність на епіграветських пам'ятках т.з. «епіоріньякських виробів». Як правило, це - виділені авторами досліджень скребачки високої форми і мікрівістри «сагайдаксько-муралівського типу». Скребачки високої форми на епіграветських пам'ятках Анетівка 2 і Великій Акаржі виділені, перш за все, на осколках і уламках кременю, у яких «ретушується» якась грань. Вони відрізняються від решти пам'яток, виготовлених переважно на пластинах. По-перше, на обох пам'ятках – це вироби. По-друге, за типом заготовки дані вироби відмінні від подібних виробів епіоріньякських пам'яток регіону (напр.: Анетівка 1), де такі вироби виготовлені на масивних відщепках. По-третє, технологію первинного розщеплювання на цих пам'ятках цілеспрямовано ніхто не вивчав. Тому цілком імовірно, що подібні вироби – результат початкової стадії первинного розщеплювання, які через які-небудь причини не «пішли» в подальше виробництво, а використовувалися функціонально як (для цього було потрібне невелике підправлення ретушю). Що ж до мікрівістр «сагайдаксько-муралівського типу» – це специфічна група виробів, що до того ж має ряд різновидів. Варіант присутності їх на Великій Акаржі як епіоріньякський епізод заселення, вже наводився в даній роботі. З іншого боку, на Анетівці 2 серед тисяч мікрівістр і мікропластин з притупленим краєм виділено близько 300 мікрівістр подібних до сагайдакського типу [19, с.51]. Дослідження останніх 20-ти років виробничої ділянки поселення Анетівка 2 із застосуванням суцільної промивки культурного шару на практично повну відсутність даного типу виробів на цій ділянці. Також що якась група іншокультурного населення залишила, в свого перебування на пам'ятці, виключно мікроінвентар. Можна також припустити, що дана категорія виробів Анетівки 2 – результат використання мікропластин в трудовій діяльності (макросліди використання), або – це результат першої стадії виготовлення притупленого краю.

Таким чином, Анетівка 2 і Велика Акаржа – типово епіграветські пам'ятки, наявність на яких «епіоріньякських елементів» вимагає зараз додаткового доказу або пояснення. На даному етапі розвитку науки наявність «епіоріньякської домішки» на епіграветських пам'ятках повинна доводитися аналізом не тільки кременевого інвентаря, але і аналізом культурного шару стоянок, а не пояснюватися виключно «культурними контактами» (хоча такий варіант теж можливий, але з вагомими аргументами).

Джерела та література

1. Красковский В.И. Памятники палеолита и мезолита Северо-Западного Причерноморья / Валентин Иванович Красковский – К.: Наук. думка, 1978. – 68 с.
2. Демиденко Ю.Э. Северное Причерноморье в европейском контексте проблематики раннего и среднего периодов верхнего палеолита / Юрий Эдуардович Демиденко // Человек в истории и культуре. – Одесса-Терновка, 2007. – С.52-79; Залізняк Л.Л. Передісторія України X-V тис. до н.е. / Леонід Львович Залізняк – К.: Бібл. українця, 1998. – 306 с.; Кротова А.А. Синхронизация технокомплексов позднего палеолита в Северном Причерноморье / Александра Александровна Кротова // Археологический альманах. – Донецк, 2000. – №9. – С. 89-98.
3. Рогачев А.Н., Аникович М.В. Поздний палеолит Русской равнины и Крыма / А.Н. Рогачев, М.В. Аникович // Палеолит СССР. – М.: Наука, 1984. – С. 162-271; Сапожникова Г.В. Хозяйство и культура населения Южного Побужья в позднем палеолите и мезолите / Г.В. Сапожникова, Г.Ф. Коробкова, И.В. Сапожников – Одесса-Санкт-Петербург, 1995. – 148 с.; Станко В.Н., Смольянинова С.П. Исследование палеолита и мезолита степного Побужья / В.Н. Станко, С.П. Смольянинова // СА. - 1985. - №4. - С. 5-20.
4. Борисковский П.И. Раскопки позднелпалеолитической стоянки Большая Аккаржа в 1961 году / Павел Иосифович Борисковский // КС ОГМ за 1961 год. – Одесса, Одесское книжное изд-во, 1963. – С. 7-10; Красковский В.И. Стоянка позднелпалеолитического времени вблизи Одессы / Валентин Иванович Красковский // КСИА АН УССР. – 1957. – Вып.7. – С. 5-6.
5. Рогачев А.Н., Аникович М.В. Поздний палеолит Русской равнины и Крыма / А.Н. Рогачев, М.В. Аникович // Палеолит СССР. – М.: Наука, 1984. – С. 162-271.
6. Сапожников И.В. Большая Аккаржа. Хозяйство и культура позднего палеолита степной Украины / Игорь Викторович Сапожников // Кам'яна доба України. – 2003. – Вип.3. – С. 5-270.
7. Петрунь В.Ф. Заключение о результатах геологической рекогносцировки окрестностей раскопа 1991 г. позднелпалеолитической стоянки Большая Аккаржа и визуальное изучение последнего / Виктор Федорович Петрунь // Кам'яна доба України. – К.: Шлях, 2003. – Вип.3. – С. 271-279.
8. Сапожников И.В. Каменный век Северо-Западного Причерноморья / И.В. Сапожников, Г.В. Сапожникова // Stratum plus. – 2011. – №1. – С. 15-149.
9. Сапожников И.В. Большая Аккаржа. Хозяйство и культура позднего палеолита степной Украины / Игорь Викторович Сапожников // Кам'яна доба України. – 2003. – Вип.3. – С. 5-270.
10. Демиденко Ю.Э. Проблемы верхнего палеолита Северного Причерноморья и книга И.В. Сапожникова «Большая Аккаржа. Хозяйство и культура позднего палеолита Степной Украины» / Ю.Э. Демиденко, Д.Ю. Нужный // Stratum plus. – 2003-2004. – №1. – С. 507-523.
11. Смольянинова С.П. Палеолит и мезолит степного Побужья / Светлана Петровна Смольянинова – К.: Наук. думка, 1990. – 107 с.; Станко В.Н. Позднелпалеолитическое поселение Анетовка 2 / В.Н. Станко, Г.В. Григорьева, Т.Н. Швайко – К.: Наук. думка, 1989. – 139 с.; Станко В.Н. К методике изучения микроструктур памятников палеолита / Владимир Никифорович Станко // Древности причерноморских степей. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 4-8; Главенчук А.В. Исследование производственного участка на позднелпалеолитическом поселении Анетовка 2 / Алла Васильевна Главенчук // Stratum plus. – 2003-2004. – №1. – С. 206-227.

12. Станко В.Н. Охотники на бизона в позднем палеолите Украины / Владимир Никифорович Станко // Археологический альманах. – 1996. – №5. – С. 129-138.
13. Бибикина В.И. Характеристика остеологического материала из раскопок позднепалеолитического поселения Анетовка 2 / В.И. Бибикина, А.В. Старкин // Станко В.Н., Григорьева Г.В., Швайко Т.Н. Позднепалеолитическое поселение Анетовка 2. – К.: Наукова думка, 1989. – С. 127-131.
14. Станко В.Н. Некоторые итоги изучения позднего палеолита Северо-Западного Причерноморья (Южнобугская группа памятников) / Владимир Никифорович Станко // Археология и этнология Восточной Европы: материалы и исследования. – Одесса: Гермес, 1997. – С. 14-27.
15. Станко В.Н. Позднепалеолитическое поселение Анетовка 2 / В.Н. Станко, Г.В. Григорьева, Т.Н. Швайко – К.: Наук. думка, 1989. – 139 с.; Смольянинова С.П. Палеолит и мезолит степного Побужья / Светлана Петровна Смольянинова – К.: Наук. думка, 1990. – 107 с.
16. Сапожников И.В. Большая Аккаржа. Хозяйство и культура позднего палеолита степной Украины / Игорь Викторович Сапожников // Кам'яна доба України. – 2003. – Вип.3. – С. 5-270.
17. Оленковский Н.П. Эпиграветт Восточной Европы. Культурно-исторический аспект / Николай Петрович Оленковский – Херсон, 2008. – 431 с.
18. Піструїл І.В. Різці пізньопалеолітичного поселення Анетівка 2 / Ігор Володимирович Піструїл // Археологія. – 2003. – №4. – С. 55-65; Піструїл І.В. Різці на пам'ятках пізнього палеоліту північно-західного Причорномор'я : автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.04 «Археологія» / Ігор Володимирович Піструїл. – К., 2005. – 20 с.
19. Станко В.Н. Позднепалеолитическое поселение Анетовка 2 / В.Н. Станко, Г.В. Григорьева, Т.Н. Швайко – К.: Наук. думка, 1989. – 139 с.

Піструїл І.В. Памятники эпиграветта Северо-Западного Причерноморья (к проблеме интерпретации археологических источников)

В статье рассматриваются проблемы интерпретации археологического материала на примере эпиграветтских памятников степей Северо-Западного Причерноморья максимума последнего оледенения. Проведенный типологический анализ резцов стоянок Анетовка 2 и Большая Аккаржа показал практически их полную типологическую и статистическую идентичность, эти резцы по некоторым специфическим особенностям отличаются от резцов эпиориньякских памятников региона. Остальные изделия со вторичной обработкой этих памятников (прежде всего микропластины с притупленным краем и скребки) демонстрируют большую схожесть между собой, с одной стороны, и достаточно большие отличия от подобных изделий эпиориньякских памятников региона, другой стороны. На данном этапе развития науки наличие «эпиориньякской примеси» на эпиграветтских памятниках должно доказываться всесторонним анализом не только кремневого инвентаря памятников, но и анализом культурного слоя стоянок, а не объясняться исключительно «культурными контактами» (хотя такой вариант тоже возможен, но с вескими аргументами).

Ключевые слова: Северо-Западное Причерноморье, верхний палеолит, эпиориньяк, эпиграветт, Анетовка 2, Большая Аккаржа.

Pistruil I. V. The Epi-Gravettian sites of north-west Pontic region (the problems of interpretation of archaeological sources)

The paper solves the problems of archaeological data interpretation, basing on Epi-Gravettian sites of north-west Pontic region that existed during the period of last glacial maximum. The typological analysis of burins from Anetovka 2 and Big Akkarzha detected their almost complete typological and statistical identity, though in some specific characteristics these implements differ from burins of Epi-Aurignacian sites of the region. Other products with secondary processing from these sites (primarily backed microblades and scrapers) are very similar to each other, on the one hand, and have big enough differences from similar implements from Epi-Aurignacian sites of the region, on the other hand. Considering the current stage of scientific development, the existence of "Epi-Aurignacian admixture" on Epi-Gravettian sites must be proved by comprehensive analysis not only of flint implements, but also of cultural layer of these sites. The concept of «cultural contacts» is allowable, but only on the basis of solid arguments.

Keywords: north-west Pontic region, Upper Palaeolithic, Epi-Aurignacian, Epi-Gravettian, Anetovka II, Big Akkarzha.

УДК 902:929.652(477)"6383"

О. В. Фатеев

БОСПОРСКИЙ СЛЕД НА СКИФСКИХ ПЕРЕПРАВАХ ЧЕРЕЗ ДНЕПР

В статье рассматриваются монеты Пантикапея (26 единиц), обнаруженные на скифских памятниках Нижнего Поднепровья. Систематизация находок с Каменского и Капуловского поселений дает возможность сделать предположение, что они могли использоваться как средство платежа в мелких торговых операциях между скифами и Боспорским государством. Материалы в совокупности указывают на существование торгового пути, связывавшего Нижнее Поднепровье с побережьем Меотиды и Боспором. Медные монеты имели номинальную стоимость, значительно превышавшую их фактическую металлическую ценность.

Ключевые слова: монеты, ольвийский «борисфен», Пантикапей, скифы, Капуловское городище, Гетское Поднепровье, торговля.